

İNEBOLU ÇEŞMELERİ*

MURAT ÇERKEZ**

ÖZ

İnebolu, bu günkü idarî bölünmeye göre Kastamonu'ya bağlı bir ilçedir. Roma, Bizans, Selçuklu, Candaroğulları ve Osmanlı hakimiyetinde kalmış olmakla birlikte, günümüze gelebilen eser sayısı son derece azdır ve bunların büyük bir bölümü de Osmanlı dönemine ait çeşmelerdir.

İnebolu'daki araştırmalarımızda yirmidört adet çeşme tespit etmiş bulunmaktayız¹. Burada tanıtmayı düşündüğümüz bu eserlerin çoğunluğu sokak duvarlarına bitişik yapılmış, az bir kısmı ise bahçe içerisinde yer almıştır. Ayrıca bir tane de meydan çeşmesi mevcuttur. Genellikle dikdörtgen plan ve prizmal gövde teşkilıyla inşa edilen bu yapılarda, kaba yonu ve düzgün kesme taşlar, bazen de yekpare bloklar halinde ince levhalar kullanılmıştır. Ön cepheleri yüzeysel kemerlerle hareketlendirilerek, çeşitli bitkisel, geometrik ve mimari öğelerle süslenmiştir.

Anahtar Kelime: İnebolu, çeşme, su yapıları.

INEBOLU FOUNTAINS

ABSTRACT

İnebolu is a district of Kastamonu according to the modern administrative division. Although it stayed under Roman, Byzantine, Seljuk, Candaroğulları and Ottoman dominion the quantity of the artefacts that reached today is very few and most of them are the fountains from the Ottoman Period.

We have established twenty-four fountains during our survey in İnebolu. Most of the artefacts, which we plan to present here, are made adjacent to the street walls, and a few of them take place in garden. In addition, there is one public square fountains. In these structures, which are generally constructed with rectangular plan and prismatic body formation, usually rubblework and regular ashlar stones, sometimes single-piece block thin plates are used. The façade that gained movement with superficial arches is decorated with various floral, geometric, and architectural elements.

Key words: İnebolu, fountain, aquatic structures.

GİRİŞ

Su yapıları olarak nitelendirilen çeşmeler, Türk sivil mimarisinin önemli bir grubunu teşkil etmekle birlikte, son yıllara kadar ne yazık ki üzerinde yeterince

* Bu makale 8 Haziran 1998 yılı I. İnebolu Kültür ve Sanat Sempozyumunda bildiri olarak okunmuş, fakat basılmamıştır.

** G.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü Araştırma Görevlisi, Ankara, TÜRKİYE.

¹ Bölgedeki çalışmalarımız sırasında değerli yardımlarından dolayı Sayın Murat Acar, Sayın Süleyman Uluğun ve Sayın Şakir Çalikoğlu'na teşekkürlerimi sunarım.

durulmamıştır. Daha önceki araştırmaların büyük bir bölümünün İstanbul'dakiler üzerine yoğunlaştığını; ancak, Anadolu'nun diğer yerleşme merkezlerinde yer alanlara yönelik çalışmaların da birkaç yıldır arttığını memnuniyetle izliyoruz².

Çeşmeler; cami, mescit, medrese, han, hamam, türbe vb. diğer mimari eserler kadar dayanıklı olmadıklarından hem doğal etkenler, hem de insan eliyle yapılan tahribat neticesi sayıları gün geçtikçe azalmaktadır. Günümüze ulaşabilenlerin

² İstanbul çeşmeleri hakkında bilgi veren başlıca yayınlar için bkz., İ.H. Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, C.I, İstanbul 1943, aynı eser, C.II, İstanbul 1945; N. Yüngül, *Taksim Suyu Tesisleri*, İstanbul 1957; S. Tansuğ, "XVIII. Yüzyılda İstanbul Çeşmeleri ve Ayasofya Şadırvanı", *Vakıflar Dergisi*, S.6, İstanbul 1965, s.93-110; K. Çeçen, *İstanbul'da Osmanlı Devrindeki Su Tesisleri*, İstanbul 1984; aynı yazar, *Mimar Sinan ve Kırk Çeşme Tesisleri*, İstanbul 1988; aynı yazar, *Halkalı Suları*, İstanbul 1991; aynı yazar, *Üsküdar Suları*, İstanbul 1991; A. Egemen, *İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri*, İstanbul 1993; H. Aynur-H.T. Karateke, *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri*, İstanbul 1995; E. Özdeniz, *İstanbul'daki Kaptan-ı Deryâ Çeşmeleri ve Sebilleri*, İstanbul 1995; H.Ö. Barışta, *İstanbul Çeşmeleri, Bereketzade Çeşmesi*, İstanbul, 1989; aynı yazar, *İstanbul Çeşmeleri, Beyoğlu Cihetindeki Meyva Tabagı Motifleriyle Bezenmiş Tek Cepheli Anıt Çeşmeler, Kaptan Hacı Hüseyin Paşa Çeşmesi, Topçubaşı İsmail Ağa Çeşmesi, Kemankeş Çeşmesi*, Ankara 1991; aynı yazar, *İstanbul Çeşmeleri, Ortaköy Damat İbrahim Paşa Çeşmesi, Şişhane Hacı Mehmet Ağa Çeşmesi, Taksim Maksemindeki I. Mahmud Çeşmesi*, Ankara 1993; aynı yazar, *İstanbul Çeşmeleri, Kabataş Hekimoğlu Ali Paşa Meydan Çeşmesi*, Ankara 1993; aynı yazar, *İstanbul Çeşmeleri, Azapkapı Saliha Sultan Çeşmesi*, Ankara 1995; aynı yazar, "İstanbul Çeşmeleri Arasında Eyüpsultan Çeşmelerinin Yeri ve Önemi", *Tarihi. Kültürü ve Sanatıyla VIII. Eyüpsultan Sempozyumu, Tebliğler (7-9 Mayıs 2004)*, İstanbul 2004, s.74-83; N. K. Pilehvarian, *Osmanlı Başkeni İstanbul'da Çeşmeler*, İstanbul 2000; aynı yazar, "Osmanlı Çeşme Mimarisinde XIX. Yüzyıl Değişimleri", *Tarihi. Kültürü ve Sanatıyla IV. Eyüpsultan Sempozyumu, Tebliğler (5-7 Mayıs 2000)*, İstanbul 2000, s.68-75. Anadolu'nun diğer yerleşme bölgelerindeki çeşmeler hakkında bilgi veren belli başlı çalışmalar için bkz., S. Çetintaş, "Türklerde Su, Sebil, Çeşme", *Güzel Sanatlar Dergisi*, C.V, İstanbul 1944, s.124-145; M. Önder, *Konya Çeşme ve Şadırvanları*, Konya 1955; A. Aytöre, "Türkler'de Su Mimarisi", *Milletlerarası Birinci Türk Sanatları Kongresi, Kongreye Sunulan Tebliğler (Ankara 19-24 Ekim 1959)*, Ankara 1962, s.45-69; H. Akmaydalı-M. Sönmez, "Konya Çeşmeleri", *Rölvö ve Restorasyon Dergisi*, S.6, Ankara 1987, s.135-166; Ö. Yörükoğlu, *Kayseri Çeşmeleri*, Kayseri 1987; H. Karpuz, *Şebinkarahisar*, Ankara 1989; Anonim, *Tarihi Sinop Çeşmeleri*, Sinop 1990; A.C. Kürkcüoğlu, *Şanlıurfa Su Mimarisi*, Ankara 1993; Y. Demiralp, *Akşehir ve Köylerindeki Türk Anıtları*, Ankara 1996; Y. Önge, *Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları*, Ankara 1997; A. Özunal, *Bergama Tarihinde Su Yolları ve Çeşmeler*, Bergama 1997; M. Çerkez, "Ayaş Yunak ve Çeşmeleri", *Ayaş ve Çevresi Kültür-Sanat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (2-3 Mayıs 1997 Ayaş)*, Ayaş, s.199-233; aynı yazar, "Beypazarı Çeşmeleri", *Cumhuriyetin 80. Yılında Her Yönüyle Ankara*, Ankara 2004, s.241-252; A. Çaylak, *Çanakkale Çeşmeleri* (G.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1997; B. Aktuna, *Ankara Çeşmeleri* (G.Ü.Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji-Sanat Tarihi Anabilim Dalı yayınlanmamış Lisans Tezi), Ankara 1997; H. Acun, *Manisa'da Türk Devri Yapıları*, Ankara 1999; M. Denктаş, *Karaman Çeşmeleri*, Kayseri 2000; aynı yazar, *Kayseri'deki Tarihi Su Yapıları (Çeşmeler ve Hamamlar)*, Kayseri 2000; H. Yurtaş-H. Özkan, *Tarihi Erzurum Çeşmeleri ve Su Yolları*, Erzurum 2002; Ş. Öztürk, *Bitlis Su Mimarisi*, Malatya 2004; T. Bozkurt, *Beypazarı'ndaki Türk Devri Yapıları*, Ankara 2004.

çoğu ise ya bakımsız ya da bilinçsiz müdahalelerle asıl şeklini kaybetmiş vaziyettedir.

Araştırmamız, İnebolu'da ayakta kalmayı başarmış yirmidört adet çeşmenin derli toplu ele alındığı ilk çalışmadır ve bir makale sınırlılığı çerçevesinde incelenip değerlendirilerek belgelenmesini amaçlamaktadır.

1- DERVİŞZÂDE HACI MUSTAFA ÇEŞMESİ

Yukarı Karaca Mahallesi'nde yer alan eser (fotoğraf: 1), halk tarafından Doktor Suyu veya Abbas Çeşmesi diye adlandırılmaktadır³.

Kitabesinden anlaşıldığına göre⁴ Dervişzâde Hacı Mustafa tarafından H.1218/M.1803 yılında yaptırılmıştır. Kitabenin Latin harflerine aktarılmış şekli şöyledir:

Sahibu 'l-hayrât ve 'l-hasenat
Dervîşzâde el-hâc Mustafa
Sene 1218

Doğu-batı yönünde dikdörtgen planlı, prizmal bir kütleyle sahiptir (çizim: 1). Haznesi küçük ebatta kaba yonu, cephesi ise iri boyutlu blok taşlardan inşa edilen çeşme, arkası toprağa yaslanmış ve batı yanı duvara bitişik vaziyettedir.

Kuzey yönündeki ön cephesi boyuna dikdörtgen görünüşündedir ve teğetli sivri kemer biçimi büyük bir nişle hareketlendirilmiştir. Üst kısmı ön yüzü düz altı pahlı bir saçakla sınırlıdır. Ayna taşının yukarı seviyesinde yer alan kitabe levhası, kısa kenarları incelerken uzatılmış oval kartuş biçimindedir. Kitabenin hemen sol alt köşesinde bir taşma borusu ile daha alt seviyede bir lüle vardır. Tekne, kaba yonu taşlarla özensiz bir şekilde meydana getirilmiştir. Çeşmede herhangi bir bezeme unsuru görülmemektedir.

2- EYÜPZÂDE MEHMET EFENDİ EVİ ÇEŞMESİ

Camii Kebir Mahallesi, Mehmet Şevki Caddesi, Eyüpzâde Mehmet Efendi Evi'nin (No:3) bahçesinde yer almaktadır (fotoğraf: 2).

Cephesindeki tarih ibaresine göre H.1282/M.1865 yılında yapılmıştır.

³ Karaca Mahallesi'nin eski muhtarı Sayın Niyazi Saka'nın ifadesine göre çeşmenin adı esasen *Doktor Suyu* değil *Abbas Çeşmesi*'dir. Asıl doktor suyu çeşmesi bunun yukarısında, ormanlığın içindedir ve etrafı moloz taşlarla çevrili, yekpare kesme taşlı küçük bir cepheden ibarettir.

⁴ Kitabelerin okunmasında değerli yardımlarını esirgemeyen Sayın Yrd. Doç. Dr. Mehmet İbrahimgil'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Kuzey-güney yönünde dikdörtgen planlı eser, her kenarı yekpare ince blok taşlardan inşa edilmiş prizmal bir azneden ibarettir. Üzeri aynı tarz kapak taşları ile örtülmekle birlikte, ortasında kare biçimi küçük bir açıklık bırakılmıştır. Arkası avlu duvarına bitişiktir.

Batıya bakan ön cephe, enine dikdörtgen biçimindedir ve sathi derinlikte beş bölüme ayrılmıştır. Ortadaki üç bölüm başlıklı birer sütuna oturan at nah biçimi dekoratif kemerlerle, yandaki birer bölüm ise içbükey ve “C” kavisleriyle teşkil edilmiştir. Kemer aynalarından ortadakinin yukarı seviyesinde tarih ibaresi, hemen yanındakilerde ise sekiz dilimli rozet kabartması görülür. Ayrıca her üçünün alt seviyelerine de uçları kıvrık birer selvi kabartılmıştır. Kenardaki bölümler ise düz yüzeyler halinde boş bırakılmıştır. Ortadaki selvinin altında madeni lülesi vardır. Diğer selvilerin altlarında da vaktiyle birer lüle bulunduğu mevcut izlerden anlaşılmaktadır. Cephe yüzeyine göre soldaki ilk kemerin köşeliğinde bir taşma borusu mevcuttur.

Cephenin önüne yekpare blok taşlardan dikdörtgen prizmal bir tekne hazırlanarak her iki yanı dinlenme taşı niteliğinde düzenlenmiştir. Teknenin kuzeybatı köşesine yakın konumla zemine yerleştirilmiş oval bir süzgeç bulunmaktadır. Çeşme halen kullanılmaktadır.

3- İSMET PAŞA CADDESİ I NO.LU ÇEŞME

Boyranalı Mahallesi, İsmet Paşa Caddesi'nde, No:11'in caddeye yönelen avlu duvarına bitişik vaziyettedir (fotoğraf: 3).

Kitabedeki tarih okunamamakla beraber ..92 ibaresi görülebilmektedir. Bu ibarenin mimari özelliklerine dayanarak büyük ihtimalle H.1292 olduğunu ve çeşmenin İmamzâde Ahmed tarafından M.1875 yılında yaptırıldığını düşünüyoruz. Kitabenin Latin harflerine aktarılmış şekli şöyledir:

..92

Sahibu'l-hayrât İmamzâde Ahmed

Çeşme, kare plan ve kübik bir gövdeye sahiptir. Haznesi kesme, cephesi ise yekpare blok taştan inşa edilmiştir. Cephenin yanlarına sonradan yapılan betonarme sövelerle bir niş görüntüsü meydana getirilmiştir.

Kuzey yönündeki ön cephesi, düz yüzeyli silmelerle çerçevelenmiş kare biçimi bir ayna taşından ibarettir. Ayna taşının ortasında üst kısmı yarım daire, alt kısmı ise ters işlenmiş dekoratif kaş kemerden müteşekkil bir kitabe kartuşu yer almaktadır. Kartuşun iki tarafına, boyuna dikdörtgen pano içerisinde ay çiçeğine benzeyen birer bitkisel bezeme kabartılmıştır. Alt kısımda günümüz malzemesinden yapılmış bir lüle vardır. Tekne, zamanla yol seviyesinin aşağısında kalmıştır.

4- HAMDİ REİS SOKAĞI ÇEŞMESİ

Boyranalıtı Mahallesi'nde, Hamdi Reis Sokağı'nın batı yanında yer almaktadır (fotoğraf: 4).

Ayna taşındaki tarih ibaresinde H.1292/M.1875 yazmakla birlikte, yöre halkı daha geç bir tarihte yapıldığını ifade etmektedir⁵.

Kareye yakın dikdörtgen plan ve prizmal bir gövdeye sahiptir. Kesme taştan inşa edilerek çimento harcı ile sıvanmıştır.

Çeşmenin kuzeydoğu ve güneydoğu köşeleri pahlıdır. Doğuya yönelen ön cephenin yukarı seviyesinde yekpare bir bloktan ibaret ve sadece kemer kavşından oluşan sivri kemerli bir niş dikkat çekmektedir. Nişin yüzeyinde bir merkezden dağılan ve adeta güneş ışınlarını hatırlatan dokuz kollu geometrik bir kabartma mevcuttur. Kemer köşeliklerinde, simetrik yerleştirilmiş daire biçimi birer kitabe vardır ve bunların arasında da kıvrık dallardan müteşekkil bitkisel bir bezeme göze çarpmaktadır. Cephenin güney kenarına yakın konumla taslık niteliğinde kullanılan kare girintili küçük bir niş bulunmaktadır. Ayna taşının alt seviyesindeki lüle yenilenmiştir.

Cephe boyunca uzanan tekne, çimento harcı ile yapılmış kısa boylu, dikdörtgen prizmal bir görünüşe sahiptir ve yanları dinlenme taşı niteliğinde düzenlenmiştir.

5- HAMİDİYE CAMİİ ÇEŞMESİ

Camii Kebir Mahallesi'nde, Hamidiye Camii'nin güney duvarına bitişik konumla yer alan eser (Fotoğraf: 5), kitabesine göre Emirzâde Hacı Yakup Bey tarafından H.1302/M.1884'te yaptırılmıştır. Kitabenin Latin harflerine aktarılmış şekli şöyledir:

Sahibu 'l-hayrât ve 'l-hasenat
Emirzâde el-hâc Yakub Bey
Sene 1302

Cephe yüzeyindeki sıvalardan bazı dönemlerde çeşitli tamirat geçirdiği anlaşılmaktadır. Doğu-batı yönünde dikdörtgen planlı çeşme (çizim: 2), düzgün kesme taştan inşa edilmiştir.

⁵ Çeşme, Sayın Seyfettin Barlık'ın ifadesine göre 1960'lı yıllarda yapılmıştır. Dolayısıyla şimdiki eserin daha önce mevcut bir çeşmenin yerine tekrar yapıldığı veya tarih ibaresinin bulunduğu blok taşın başka bir çeşmeye ait iken bu çeşmede kullanıldığı ihtimali belirlemektedir. Taş bloğun çevresindeki dilatasyon ve çeşmenin mimari yapısı bu ifadeyi doğrular niteliktedir. Verdiği bilgilerden dolayı Sayın Barlık'a teşekkürlerimi sunarım.

Güneye yönelen ön cephesi itibariyle boyuna dikdörtgen bir görünüşe sahiptir. Yatay profilli kaide ve başlığa sahip birer sütunceye oturan yüzeysel derinlikteki sivri kemerli bir niş, cephe görünüşüne bütünüyle hakimdir. Üst kısmı ön yüzü düz, altı pahlı kesilen bir saçakla sınırlıdır.

Ayna taşının yukarı seviyesinde bulunan kitabe levhası, köşeleri içbükey kavisli yatay bir kartuş şeklindedir. Lülesi, baklava dilimi biçiminde kabartılmış küçük bir tablanın ortasında yer alır. Kemer açıklığının önüne yekpare blok taşlarla yapılmış, kısa boylu, dikdörtgen prizmal bir tekne yerleştirilmiştir. Teknenin batı kenarına bitişik bir dinlenme taşı mevcuttur.

Cephe, herhangi bir süsleme unsuru taşımayan beyaz badanalı düz bir yüzey halindedir. Ayrıca kitabe zemini yeşil, harfler ise kırmızı yağlı boya ile kaplanmıştır.

6- YUKARI KARACA CAMİİ ÇEŞMESİ

Yukarı Karaca Mahallesi, Yukarı Karaca Camii'nin kuzeydoğusunda yer alan eser (fotoğraf: 6), yöredeki Rumlar tarafından yaptırılması nedeniyle halk arasında Rum Çeşmesi diye adlandırılmaktadır.

Batı cephesindeki tarih ibaresinden 1892 yılında inşa edildiği belirlenebilmektedir.

Kareye yakın dikdörtgen bir plan ve boyuna dikdörtgen prizmal bir gövdeye sahiptir. İri boyutlu taş levhalardan inşa edilmiştir.

Güney ve doğu yanları itibariyle yarı seviyesine kadar duvara bitişik konumdadır. Cepheler, masif bir görünüş sergilemekle birlikte bazı süslemeler bu masifliği kısmen gidermektedir. Batı cephede, yüzeysel işlenmiş ve son derece tahrir olmuş bir sivri kemer dikkati çeker. Kemer aynasında, kıvrım dal ile kuşatılmış papaz tacı benzeri bir kabartma ve bunun solunda da Latin harfleri ile yazılmış 1892 ibaresi görülmektedir. Tacın üzeri yatay ve düşey çizgilerle bölümlenmiştir. Cephenin önüne yekpare blok taşlarla yapılmış, kısa boylu, dikdörtgen prizmal bir tekne yerleştirilmiştir.

Kuzey cephesinde de benzer motiflere rastlanmaktadır. Cephenin ortasına, üst üste ve birbirine bakar vaziyette, uçları helezoni kıvrımlı "C" biçiminde ikişer motif işlenerek dekoratif bir kaş kemerle çerçevelenmiştir. Kemerin yukarısındaki "S" kıvrımlarıyla sınırlandırılmış enine bir kartuş içerisine baklava dilimi motifleri ile bunun merkezine de iri bir gülçe kabartılmıştır.

7- CÜNÜRİYE CAMİİ ÇEŞMESİ

Cünürîye Mahallesi Camii'nin yanında yer alır (fotoğraf: 7).

Kitabesi son derecede tahrip olmakla birlikte, *Sene 1314* ibaresi okunabilmekte; dolayısıyla 1896 tarihinde yaptırıldığı anlaşılmaktadır.

Esas itibarıyla birbirine bitişik iki hazneden müteşekkil çeşme, doğu-batı yönünde L planlı bir düzenlemeye sahiptir. L şemanın batı yandaki uzun kolunu doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı hazne, doğu yandaki kısa kolunu ise bu haznenin kuzey cephesinin devamı niteliğinde uzanan kare planlı küçük bir hazne teşkil etmektedir. Hazneler kesme taştan inşa edilerek çimento harcı ile sıvanmıştır.

Küçük hazneli bölümün kuzeye yönelen ön cephesi boyuna dikdörtgen görünümlüdür. Cephenin alt seviyesinde yekpare kesme taştan yapılmış enine dikdörtgen bir ayna taşı mevcuttur. Ayna taşının yüzeyine kaideli ve gövdesi şişkin bir vazodan çıkan dal ve yaprak kabartmaları işlenmiştir. Bunun hemen üzerinde simetrik yerleştirilmiş birer ay-yıldız tasviri görülür. Batıdaki ay-yıldız seçilemeyecek kadar tahrip olmuştur. Kompozisyonun yukarısına üzengisi C, S kıvrımlarından oluşan dekoratif bir kaş kemer yerleştirilmiştir. Kemerin doğu köşesinde oval bir kartuş içerisinde kitabe bulunmaktadır. Çeşmenin lülesi saksı kaidesinin ortasındadır.

Batıdaki hazne muhtemelen geç dönem ilavesidir. Cephesindeki halen mevcut boru ve lüleler de sonradan bağlanmıştır.

Çeşmenin önüne batıdaki bölümün hemen hemen yarısına kadar uzanan çimento harcı ile yapılmış, kısa boylu, dikdörtgen prizmal bir tekne yerleştirilmiştir. Cephenin tamamı beyaz badanalıdır.

8- NUH BEY ÇEŞMESİ

Yukarı Hatıptağı Mahallesi, Mustafa Kemal Paşa Caddesi, No:75'in yanında yer alan eser (fotoğraf: 8), kitabesine göre H.1315/M.1897 yılında yaptırılmıştır. Kitabenin Latin harflerine aktarılmış şekli şöyledir:

Sene 1315

Sahibu'l-hayrât Nuhzâde Nuh Bey

Çeşme, kuzey-güney yönünde dikdörtgen planlı, prizmatik gövdeli bir hazneye sahiptir. Yekpare blok taşlardan inşa edilmiştir. Doğu yanı itibarıyla duvara bitişiktir ve çalıkların arasında kalmış, bakımsız bir vaziyettedir. Haznenin üzeri yine aynı tarz kesme taşlarla kapatılmış, ancak bir bölümü kırılmak suretiyle tahrip edilmiştir.

Batıya yönelen ön yüzün orta bölümüne yüzeysel derinlikte dekoratif bir kaş kemer teşkil edilmiştir. Kemerin ortasında, kısa kenarları incelererek uzatılmış bü-

yük bir kartuş içerisinde kitabe mevcuttur. Kartuşun yukarısına tarih ibaresi, üst yanlarına ise simetrik birer ay-yıldız motifi kabartılmıştır. Kitabenin hemen altına yüksek kaideli, gövdesi dilimli bir vazo kabartması işlenmiş; kaidenin alt kısmına da madeni bir boru yerleştirilmiştir.

Tekne, yol seviyesinin altında kalmış ve içi toprakla dolmuştur.

9- ÇİNİLİ CAMİİ ÇEŞMESİ

Yeni Mahalle'de, Çinili Camii'nin kuzeybatısında yer alan eser (fotoğraf: 9), kitabesi bulunmadığından inşa tarihi bilinmemekle birlikte mimari özelliklerinden hareketle 19. yüzyıl sonlarına tarihlendirilebilir.

Kare planlı, kübik gövdeli bir meydan çeşmesidir. Kaba yonu ve iri bloklar halindeki kesme taşlarla inşa edilmiştir.

Kuzeybatı ve güneydoğu cepheleri kaba yonu taş örgülü duvarlarıyla masif bir görünüş yansıtırken, güneybatı ve kuzeydoğu cepheleri ise kesme taş malzemeli nişlerle hareketlendirilmiştir. Her iki cephede de içbükey silmelerle çerçevelenmiş boyuna dikdörtgen biçimi birer niş, cepheye hakim durumdadır. Nişlerin içerisinde sathi derinlikte birer sivri kemer mevcuttur. Güneybatı cephedeki kemer sade başlıklara sahip sütüncelere oturtulmuştur. Kuzeydoğu cephedeki kemerin alt kısmı tahrip olduğundan tam seçilememekle beraber yine aynı tarz birer sütüncenin burada da kullanılmış olması muhtemeldir, ayrıca bu kemerin köşeliklerinde biri aşınmış fakat diğeri sağlam kalabilmiş bir rozet bulunmaktadır.

Çeşmenin kuzey ve doğu köşeleri pahlıdır. Kuzeybatı cephesinin yukarı seviyesine kare biçimi bir gözetleme penceresi açılmıştır. Cepheler, ön yüzü düz altı pahlı kesilen bir saçakla sınırlandırılmıştır.

Güneybatı cephe ayna taşının alt seviyesinde birisi orijinal iki lüle vardır ve halen kullanılmaktadır. Bu lülelerden başka kemerin üzengisinde bir taşma borusu yer almaktadır. Kuzeydoğu cephedeki lüle iptal edilmiştir. Her iki nişin önüne yeğpare blok taşlarla yapılmış, kısa boylu, dikdörtgen prizmal birer tekne yerleştirilmiştir.

10- KARADENİZ MAHALLESİ CAMİİ ÇEŞMESİ

Karadeniz Mahallesi Camii'nin yanında yer alan eser, doğu ve güney kenarları itibariyle No:3'ün avlu duvarına bitişik vaziyettedir (fotoğraf: 10).

Kitabesi bulunmadığından tarihi bilinmemekle beraber, mimari özelliklerine bakarak 19. yüzyıl sonlarında inşa edildiği söylenebilir.

Kuzey-güney yönünde dikdörtgen planlı, prizmal bir kütleyle sahiptir (çizim: 3). Haznesinde küçük ebatta kaba yonu, cephesinde ise yekpare blok taşlar kullanılmıştır.

Cepheler, ön yüzü düz altı pahlı bir saçakla sınırlandırılarak, çimento harcı ile sıvanmış harpušta biçimi bir çatıyla örtülmüştür. Örtünün güney kısmı kırılmıştır.

Batı yönündeki ön cephesi enine dikdörtgen görünüştedir ve yüzeysel derinlikte yan yana iki kaş kemerle hareketlendirilmiştir. Üzengi hizasından itibaren içbükey kavisli silmelerle çerçevelenen kemerler, yatay profilasyonlarla kademelendirilmiş başlıklara sahip sütüncelere oturtulmuştur. Başlıklarda görülen profilasyonun aynısı kaidelerde de kullanılmıştır. Soldaki kemerin aynasında köşeleri içbükey kavisli yatay bir pano mevcuttur. Her iki ayna taşının alt seviyesinde yer alan ve günümüz malzemesinden yapılmış lülelerden soldaki iptal edilmiştir. Yukarı seviyede, kenarlara yakın konumla başlık hizalarında birer taşma borusu vardır.

Çeşmenin önüne kadar uzanan ve camiye ait olan beton zeminin yüksekliği aynı zamanda tekne vazifesi görmektedir.

11- M. SABRİ CADDESİ I VE II NO.LU ÇEŞME

Camii Kebir Mahallesi, M. Sabri Caddesi, No:15 ile 17'nin arasında yer alan eserler birbirine ve arka cepheleri itibarıyla avlu duvarına bitişik vaziyettedir (fotoğraf: 11).

Kitabeleri olmadığından tarihleri bilinmemekle birlikte, mimari özelliklerine bakarak 19. yüzyıl sonlarında inşa edildikleri söylenebilir.

Kare plan ve kübik birer hazneye sahip çeşmelerden batıdaki daha büyüktür. Diğeri bunun doğu cephesinin güney kenarına bitştirilmiştir. Her cephesi yekpare ince taş levhalardan hazırlanarak üzerleri aynı malzeme ile kapatılmıştır.

Güneye yönelen ön cephelerde bitkisel, geometrik ve nesneli bezemeler görülür. Büyük boyutlu ilk çeşmenin enine dikdörtgen biçimindeki cephesine kazınarak işlenmiş, ters kavisli dekoratif bir kemer kompozisyonunun merkezini teşkil eder. Bunun içerisinde, altta, yarım daire biçiminde bir yelpaze, yelpazenin yukarısında ve yanlarında birer rozet mevcuttur. Kemerin iki yanına da birer rozet oyulmuştur. Cephenin üst kısmı baklava dilimlerinden oluşan kabartma bir bordürle sınırlandırılmıştır. Bordürün ortasında bir rozet yer alır. Bordür, aşağı doğru dönerek cephenin yarı seviyesinde sonlanmaktadır. Bordürün iç köşelerine de çeyrek daire şeklinde yelpaze motifi işlenmiştir.

Küçük ebatlı ikinci çeşmenin cephesi boyuna dikdörtgen görünüştedir ve yüzeyinde tamamen kabartma olarak yapılmış farklı bir kompozisyon dikkat çeker. Burada yarım daire kemerli yüzeyel bir niş içerisinde; altta, uçları dışa doğru kıvrılmış iki selvi, selvilerin yukarısında aşağı doğru bakan birer ay-yıldız ve hepsinin ortasına yerleştirilmiş at nalına benzer bir motif görülmektedir.

Her iki çeşmenin lülesi de sökülmüştür. Büyük hazneli çeşmenin batı kenarında cephe boyunca uzanan ve yekpare blok taşlardan hazırlanmış dikdörtgen prizmal bir tekne bulunmaktadır.

12- M. SABRİ CADDESİ III NO.LU ÇEŞME

Camii Kebir Mahallesi, M. Sabri Caddesi, No:32'nin bahçesinde yer alan eserin (fotoğraf: 12), kitabesi okunamayacak derecede tahrip olduğundan inşa tarihi tespit edilememekle beraber, mimari özelliklerine göre 19. yüzyıl sonlarında yapıldığı söylenebilir.

Doğu-batı yönünde kareye yakın dikdörtgen plan ve küçük boyutlu prizmal bir gövde teşkiliyle her kenarı yekpare ince blok taşlardan inşa edilmiştir. Üzeri aynı tarz malzeme ile kapatılmıştır. Arkası ve doğu kenarı duvara bitişik vaziyettedir.

Güneye yönelen boyuna dikdörtgen görünüşlü ön cephe, yanlarda kaideli ve başlıklı birer sütunce ile sınırlandırılmıştır. "C-S" kıvrımlarıyla kavislendirilmiş yüzeyel, dekoratif bir kemer cephe yüzeyine hakimdir. Kemerin alt seviyesinde uçları birbirine doğru kıvrık iri birer selvi ile selvilerin yukarısında enine dikdörtgen çerçeveli kitabe levhası yer alır.

Kemerin yukarısına bir gülçe, bunun iki tarafına da yatay birer baklava dilimi kabartılmıştır.

Halen kullanılan çeşmenin önünde, cephe boyunca uzanan, yekpare blok taşlardan yapılmış, kısa boylu, dikdörtgen prizmal bir tekne mevcuttur. Teknenin yan tarafları, sonradan örülerek dinlenme taşı şeklinde düzenlenmiştir. Cephe yüzeyi beyaz badanalıdır.

13- MUSTAFA KEMAL PAŞA CADDESİ I NO.LU ÇEŞME

Aşağı Hatıptağı Mahallesi, Mustafa Kemal Paşa Caddesi, No:122'nin avlusunda yer almaktadır (fotoğraf: 13).

Kitabesi bulunmamakla birlikte, mimari özelliklerinden hareketle 19. yüzyıl sonlarına tarihlendirilebilir.

Doğu-batı yönünde dikdörtgen planlı eser, yekpare ince blok taşlardan inşa edilmiş prizmal bir hazneye sahiptir. Arkası ve doğu yanı itibarıyla duvara bitişiktir.

Güneye yönelen ön cephenin ortasına boyuna dikdörtgen ayna taşı yerleştirilmiştir. Ayna taşı, yanlarda, kaidesi ve başlığı "C-S" kıvrımlı ikişer dekoratif sütun ile sınırlanmaktadır. Ortada, yüzeyden hafifçe taşkın kare biçimli pano üzerine kabartılmış onaltı yapraklı büyük bir gülçe motifi görülür. Panonun hemen yukarısına yatay şekilde iç içe iki baklava dilimi işlenmiştir. Cephe, ön yüzü düz, altı pahlı kesilen bir saçak ile sınırlanmıştır. Panonun alt seviyesinde yer alan madeni boru sonradan kapatılmıştır.

Ayna taşının önünde yekpare blok taşlardan dikdörtgen prizmal bir tekne mevcuttur. Teknenin iki tarafı cephe boyunca uzanan dinlenme taşı şeklinde düzenlenmiştir.

14- MUSTAFA KEMAL PAŞA CADDESİ II NO.LU ÇEŞME

Aşağı Hatırbacı Mahallesi, Mustafa Kemal Paşa Caddesi, No:62'nin bahçesinde yer almaktadır (fotoğraf: 14).

Kitabesi bulunmayan eser, mimari ve süsleme özelliklerinden hareketle 19. yüzyıla tarihlendirilebilir.

Silindirik kaideli, ongen planlı ve prizmal gövdeye sahip çeşmenin her kenarında boyuna dikdörtgen biçimi yekpare kalın taş levhalar kullanılmıştır (çizim: 4).

Kısa boylu kaideden gövdeye geçişte silindirik bir bilezik vardır. Gövdenin her kenarı geometrik, bitkisel ve mimari unsurların tasvir edildiği muhtelif kabartmalarla süslenmekle birlikte bunlardan sadece birkaçı sağlam kalabilmiştir.

Güneyden batıya doğru ikinci kenarda yaprakları kısmen seçilebilen bitkisel bir bezeme vardır. Üçüncü kenarda iç içe iki kademedeki oluşan sekiz yapraklı büyük bir gülçe motifi görülür. Bunun altında iri yapraklar, üstünde ince dallı, küçük yapraklı, lâleye benzer çiçekler yer alır. Dördüncü kenarda ise kaideli ve başlıklı sütunlara oturan, kubbeli, baldaken bir yapı tasviri konu edilmiştir. Kubbenin üzerinde yine lâle şeklinde bir alem dikkat çeker. Yedinci kenar, oval biçimi iç içe iki pano ile hareketlendirilmiştir. Sekizinci kenarda ortasına bir gülçe motifi yerleştirilmiş, iç içe iki dikdörtgenin çevrelediği büyükçe bir baklava dilimi mevcuttur.

Güney kenarın önünde yer alan tekne, kısa boyludur ve yekpare blok taşlardan yapılmıştır. Kenarları "S" biçiminde kavilendirilerek estetik bir görünüş verilmiştir.

15- HACI ALTMİŞDÖRTOĞLU SALİH ÇEŞMESİ

Camii Kebir Mahallesi'nde, batıya meyilli, isimsiz dar bir sokağın Mehmet Şevki Caddesi'ne bağlandığı köşenin güneydoğu yanında yer alan eser, No:3'ün avlu duvarına bitişik vaziyettedir (fotoğraf: 15).

Kitabesine göre H.1318/M.1900'de yaptırılmıştır. Kitabenin Latin harfleriyle yazılışı şöyledir:

Sene 1318

Cenab-ı Mevlânın hoşgörü ihsandır bu su

Çıktı (Kuddat?) çeşmesinden âbi hayat yahu Hacı Altmışdörtöğlü Salih

Kuzeydoğu-güneybatı yönünde dikdörtgen planlı çeşme, yekpare iri blok taşlardan inşa edilmiştir (çizim: 5).

Kuzeybatı yönündeki ön cephesi boyuna dikdörtgen bir görünüşe sahiptir. Düz yüzeyli büyük bir ayna taşı cephenin geneline hakimdir. Ayna taşı, her iki yanda bitkisel bezemeli başlıklara sahip birer sütunce ile sınırlandırılmış; sütuncelerin üzerine her biri ikişer panodan oluşan boyuna dikdörtgen birer plaster oturtulmuş, bunların arasındaki yüzeye ise profilli silmelerden ibaret dekoratif bir bileşik kaş kemer işlenmiştir. Üstteki panolar birer baklava dilimi, alttakiler de sürahi kabartmaları ile süslenmiştir. Kemer altına ne olduğu tam anlaşılamayan ancak başağa benzettiğimiz uzun saplı bir bitki tasvir edilmiştir. Kemer aynasında iki satırlık kitabe panosu bulunmaktadır ve bunun hemen üzerinde, karşılıklı birer hilal ve ortada bir yıldız motifi dikkat çekmektedir. Kemer köşeliklerine simetrik kabartılmış birer rozet kompozisyonu tamamlamıştır. Cephe, ön yüzü düz altı pahlı bir saçakla sınırlanmaktadır.

Tekne, yekpare blok taştan ön kenarı dışa bombeli bir şekilde kısmî derinlikte oyularak teşkil edilmiştir. Çeşme yüzeyi bütünüyle beyaz badanalıdır.

16- HACI SEYYİD ALİ AĞA ÇEŞMESİ

Cünürye Mahallesi, Uluyaz Mevkiinde, No:24'ün sokağa cepheli avlu duvarına bitişik vaziyettedir(fotoğraf: 16).

Kitabe kaydına göre Hacı Seyyid Ali Ağa tarafından H.1320/M.1902 yılında yaptırılmıştır. Kitabenin Latin harfleriyle yazılışı şöyledir:

Sahibu'l-hayrât ve'l-hasenat

Hacı Seyyid Ali Ağa

Zil-hicce Sene 1320

Kuzeydoğu-güneybatı yönünde dikdörtgen bir plana sahiptir. Gövdesi kaba yonu taşlardan inşa edilmekle birlikte, ayna taşı yekpare blok levhadan hazırlanmıştır.

Gövdenin üst kenarları ön yüzü düz, altı pahlı kesilen blok taşlarla yapılmış saçaklarla sınırlıdır. Kuzeydoğu yönündeki ön cephenin ortasında, sathi derinlikte sivri kemerli bir nişle hareketlendirilmiş boyuna dikdörtgen bir ayna taşı bulunmaktadır. Kemer kavsi, C ve S kıvrımlı bir profille çevrelenerek yukarısına adeta üçgen alınlık oluşturacak biçimde iki parça blok taş yerleştirilmiştir. Kemer açıklığının arasındaki yüzeyde inşa kitabesi yer almaktadır. Kitabe levhası kısa kenarları incelemekle uzatılmış yatay bir pano şeklindedir. Kemer kavsinin batı kenarında bir taşma borusu ve ayna taşının alt seviyesinde günümüz malzemesinden imal bir lüle vardır. Kemer açıklığının önüne yekpare blok taşlarla yapılmış, kısa boylu, dikdörtgen prizmal bir tekne yerleştirilerek her iki yanı dinlenme taşı niteliğinde düzenlenmiştir.

Güneydoğu yandaki avluya yönelen cephe, duvar örgüsünden ibaret masif bir görünüş yansıtmaktadır. Cephenin yukarı seviyesinde doğu köşeye yakın konumla boyuna dikdörtgen bir pencere açıklığı, güney köşesine yakın konumla da yekpare küçük bir ayna taşı mevcuttur. Ayna taşının önünde yer alan tekne, diğer cephedeki ile benzer görünüştedir.

17- GÜLSÜM HANIM ÇEŞMESİ

Camii Kebir Mahallesi'nde, M. Sabri Caddesi ile Rüştü Bey Sokağı'nın keşiştiği köşede yer alan eser (fotoğraf: 17), büyük ölçüde tahrip olmuş kitabesinden okunabildiği kadarıyla H.1321/M.1903 yılında Gülsüm Hanım tarafından yaptırılmıştır.

Kitabenin Latin harfleriyle yazılışı şöyledir:

.....*Rizeli İlyas..... Gülsüm Hanımın Hayrâtı*
Fi 12 Cemaziye'l-evvel
Sene 1321

Çeşme, sokak duvarındaki boyuna dikdörtgen biçimi büyük bir niş içerisine oturtulmuş vaziyettedir. Biri doğu-batı, diğeri kuzey-güney yönünde dikdörtgen planlı birbirine bitişik iki hazne ünitesinden meydana gelmektedir. Her iki hazne de prizmal dikdörtgen gövdelidir. Yekpare iri bloklar halindeki kesme taşlardan inşa edilmiştir.

Kuzeydeki ilk hazneye ait doğu kenarın güneyinde, duvara irtibatlı bir boru vardır. Muhtemelen borudan gelen su, ilk bu hazneye akmakta, haznenin güney kenar altındaki delikten de ikinci hazneye geçmekteydi. İkinci haznenin batıya

yönelen ön yüzünde iptal edilmiş bir boru mevcuttur. Bu haznenin cephesinde, enine dikdörtgen biçiminde kitabe panosu yer alır. Panonun köşelerine de küçük birer kare çerçeve yerleştirilmiştir. Bunun dışında herhangi bir süsleme unsuru taşımayan çeşme bakımsız bir haldedir.

18- ATILLA GÜRSOY CADDESİ I NO.LU ÇEŞME

Yukarı Hatıptağı Mahallesi, Dr. Atilla Gürsoy Caddesi'nde, No:32'nin caddeye cepheli avlu duvarı altında kalmış vaziyettedir (fotoğraf: 18).

Kitabesi bulunmayan eser, mimari özelliklerinden hareketle 20. yüzyıl başlarına tarihlendirilebilir.

Kuzeybatı-güneydoğu yönünde dikdörtgen planlıdır. Yekpare blok taşlar kullanılarak inşa edilmiş, dikdörtgen prizmal gövdeli küçük bir hazneye sahiptir.

Kuzeybatı ve güneydoğu yanları muhdes avlu duvarı altında kalmıştır. Kuzeydoğu cephesi caddeye, güneybatı cephesi bahçeye yönelmektedir.

Caddeye bakan cephe, kaval silmelerden müteşekkil bir kaş kemerle hareketlendirilmiştir. Kemer açıklığının ortasına, kitabelik olduğunu düşündüğümüz profilli bordürlerle çerçevelenmiş enine dikdörtgen bir pano yerleştirilmiş; ancak yüzeyi işlenmeden bırakılmıştır. Tekne, yol kotunun yükselmesi nedeniyle gömülmüştür.

Bahçeye bakan cephe ise son derece sadedir. Önünde, yekpare blok taşlardan hazırlanmış, kısa boylu, dikdörtgen prizmal bir tekne bulunmaktadır. Teknenin yan tarafları dinlenme taşı şeklinde düzenlenmiştir.

19- İSMET PAŞA CADDESİ II NO.LU ÇEŞME

Cünürye Mahallesi, İsmet Paşa Caddesi'nde, No:321'in yanında yer alan eser (fotoğraf: 19), büyük ölçüde tahrip olmuş kitabesinden anlaşıldığı kadarıyla Hacı Salih tarafından H.1326/M.1908 yılında yaptırılmıştır. Kitabedeki okunabilen kısımların Latin harflerine aktarılmış şekli şöyledir:

Sahibu'l-hayrât

.....*Hacı Salih*.....

Cemaziye'l-evvel. Sene 1326

Kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ve prizmal gövdelidir. Gövde, yekpare blok taşlar kullanılarak inşa edilen küçük bir hazneden ibarettir. Doğu yanı itibariyle bir konuta bitişiktir. Haznenin üzeri aynı malzeme ile kapatılmış, ancak ortasına yakın konumla kare biçimi bir açıklık bırakılmıştır.

Kuzeye yönelen ön cephesi geometrik kabartmalarla süslüdür. Yüzeysel işlenmiş dekoratif bir kaş kemer bütün cepheye hakimdir. Kemer kavsi profillerle üç yönden kuşatılmıştır. Kemer aynasında damla biçimi bir kartuş içerisine üç satırlık kitabe yerleştirilmiştir. Kitabenin altında kenarları “S” kıvrımlarından oluşan kare şemalı geometrik bir motif ve bunun merkezinde de bir kabara mevcuttur. Bu motifin her iki tarafında simetrik düzenlenmiş birer kare, karenin içerisinde kenarları hafif kavisli baklava dilimleri ve merkezde yine kabara motifleri görülmektedir. Ortadaki kabartmanın altında madeni bir boru, doğu kenara yakın konumla yukarı seviyede de bir taşma borusu bulunmaktadır.

Cephenin önünde taş ve toprakla dolmuş küçük bir tekne mevcuttur.

20- SU YOLU SOKAĞI ÇEŞMESİ

Yukarı Hatıptağı Mahallesi, Su Yolu Sokağı, No:10'un bahçesinde yer alan eserin (fotoğraf: 20) biri avlu, diğeri sokak cephesinde olmak üzere iki kitabesi mevcuttur ve bunlardan anlaşıldığına göre H.1328/M.1910 yılında yaptırılmıştır.

Avlu cephesindeki kitabenin Latin harfleriyle yazılışı şöyledir:

*Ab-ı zemzem feyz eder atşân bu
İç Hasan ile Hüseyin 'aşkına su*

Sokağa bakan cephenin kitabesinde sadece 1328 ibaresi okunabilmektedir.

Kuzeybatı-güneydoğu yönünde dikdörtgen plan ve prizmal bir gövdeye sahiptir. Kaba yonu taşlardan inşa edilerek çimento harcı ile sıvanmış ve üzerine beyaz badana yapılmıştır. Kuzeybatı yanı itibariyle ahıra yaslanmış vaziyettedir.

Bahçeye yönelen güneybatı cephenin ortasında yaklaşık 10 cm. derinliğinde boyuna dikdörtgen bir niş mevcuttur. Uzun kenarları pahlanmış nişin yüzeyi sathi derinlikte dekoratif bir kaş kemerle hareketlendirilmiştir. Ayna taşının ortasına oldukça iri bir gülçe kabartılmıştır. Gülçenin yukarisında; köşeleri içbükey kavisli yatay bir kartuş içerisinde iki satırlık kitabe levhası , altında ise yan yana üç adet selvi motifi yer almaktadır. Ortadaki selvi yandakilerden daha büyüktür ve hepsinin ucu bir yana doğru kıvrılmıştır.

Ortadaki selvinin hemen altında lülesi bulunmaktadır. Nişin önünde yekpare blok taşlardan hazırlanmış, kısa boylu, dikdörtgen prizmal bir tekne vardır.

Sokağa bakan diğer cephe, yüzeysel işlenmiş dekoratif kaş kemere sahip küçük bir ayna taşından ibarettir. Kemer köşeliklerinde, enine dikdörtgen levhalar içerisine baklava dilimi şeklinde kabartılmış geometrik motifler dikkat çekmektedir. Kemer açıklığı yüzeyindeki kitabe tahrip olmuş durumdadır. Cephe yanı seviyesine kadar toprakla dolduğundan lüle ve tekne gibi unsurlar görülememektedir.

21- ÇARŞI ÇEŞMESİ

Camii Kebir Mahallesi meydanında, No:21'in duvarında yer almaktadır (fotoğraf: 21).

Kitabesine göre H.1329/M.1911 yılında yaptırılmıştır. Kitabenin Latin harflerine aktarılmış şekli şöyledir:

*Ab-ı zenzem feyz eder 'atşân bu
İç Hasan ile Hüseyin 'aşkıma su
Sene 1329*

Çeşme, bir pencere veya kapı açıklığına yerleştirildiğinden haznesi görülememektedir. Kuzeye yönelen ön yüzü boyuna dikdörtgen görünümlü yekpare blok taştan ibarettir⁶.

Cepheyi teşkil eden ayna taşının yukarı seviyesinde yıldızlarla yapılmış süslemeler görülmektedir. Orta bölümde çizgisel işlenmiş dekoratif bir kaş kemer mevcuttur. Kemerin içerisinde üç satırlık kitabe ve kitabenin yukarısında dilimli küçük bir rozet yer alır. Kemer köşeliklerinde, üst köşeleri içbükey kavisli yan yana iki pano içerisinde stilize birer ay-yıldız motifi bulunmaktadır. Kemerin iki yanına ise dekoratif kemerle çerçevelenmiş dal ve yapraklardan oluşan ikişer sıra bitkisel bezeme tasvir edilmiştir.

Alt kısmın ortasında yenilenmiş lülesi vardır. Cephe boyunca uzanan, çimento harcından yapılmış kısa boylu, dikdörtgen prizmal görünümlü teknenin süzgeci oval formludur.

22- ATILLA GÜRSOY CADDESİ II NO.LU ÇEŞME

Yukarı Hatıptağı Mahallesi, Dr. Atilla Gürsoy Caddesi, No:26'nın bahçesinde yer alan eser (fotoğraf: 22), cephesindeki tarih ibaresine göre H.1331/M.1912'de inşa edilmiştir.

Kare planlı, kübik gövdeli küçük bir hazneden müteşekkil çeşme, her kenarı yekpare ince blok taşlardan inşa edilerek, üzeri aynı tarz malzeme ile kapatılmıştır. Arkası avlu duvarına bitişiktir.

Yüksek bir kaide üzerine yerleştirilen haznenin güneye yönelen ön cephesi, yukarı seviyedeki yarım daire biçimi bir niş ve bunun altındaki ibrik-çiçek kabartmalarıyla süslenmiştir. Nişin yüzeyinde *besmele* yazılıdır. Altta, doğu yana saksıdan çıkan çiçek tasvirleri, batı yana da gövdesi dilimli bir ibrik motifi işlenmiştir. İki motifin arasına da tarih ibaresi yerleştirilmiştir.

⁶ Çeşmenin konumu itibarıyla buraya daha sonra yerleştirildiğini düşünmekteyiz. Ancak nereye ait olduğu ve ne zaman getirildiği konusunda herhangi bir bilgi şimdilik elde edilememiştir.

Teknenin ön ve yan taşları kırılmış, sadece oval biçimli süzgeci sağlam kalamıştır. Lülesi sökülen çeşme kullanılmamaktadır. Cephe yüzeyi beyaz badanalıdır.

23- İSMET PAŞA CADDESİ III NO.LU ÇEŞME

Boyranaltı Mahallesi, İsmet Paşa Caddesi, No:71'in yanında yer alan eser (fotoğraf: 23), cephesindeki tarih ibaresine göre H.1331/M.1912 yılında inşa edilmiştir.

Kuzey-güney yönünde dikdörtgen plan ve prizmal bir gövdeye sahiptir. Yekpare ince blok taşlar kullanılarak teşkil edilen küçük bir hazneden ibarettir. Arkası toprağa yaslanmış, doğu ve batı yanı ise duvara bitişik vaziyettedir. Haznenin üzeri yine ince taş levhalarla kapatılarak ortasına yakın konumla kare biçimi bir açıklık bırakılmıştır.

Kuzeye yönelen kare biçimli ön yüzü sade bir görünüş sergiler. Cepheye hareketlilik kazandıran tek unsur, yarım daire kemerli yüzeysel bir nişin ortasına işlenmiş ay-yıldız kabartmasıdır. Kompozisyon, ortada bir yıldız ile iki yanına simetrik yerleştirilmiş birer hilâlden meydana gelmektedir. Bunun altında da daire içerisinde tarih ibaresi verilmiştir. Toprak dolgu nedeniyle lüle ve tekne görülmemektedir.

24- ABDULLAH EFENDİ ÇEŞMESİ

Boyranaltı Mahallesi, İsmet Paşa Caddesi başlangıcında yer alan eser (fotoğraf: 24), kitabesine göre Abdullah Efendi tarafından H.1333/M.1914 yılında yaptırılmıştır. Kitabenin Latin harflerine aktarılmış şekli şöyledir:

*Sahibu 'l-hayrât ve 'l-hasenât
Kara Güllahzâde Müteveffâ
Abdullah Efendi
Cemaziye 'l-evvel 1333*

Kuzey-güney yönünde dikdörtgen plan ve prizmal bir gövde teşkiliyle inşa edilmiştir. Haznesinde kesme taş kullanılarak çimento harcı ile sıvanmıştır. Cephesi yekpare blok taş malzemelidir. Arkası ve batı yanı duvara bitişik vaziyettedir. Haznenin üzeri sıvanmış ve ortasına yakın konumla kare biçimi bir açıklık teşkil edilmiştir.

Kuzeye yönelen ön cephesi derin bir niş görünümündedir. Ayna taşı boyunca dikdörtgen şeklindedir ve düz yüzeyli silmelerle üç yünden kuşatılmıştır. Cephenin ortasına, düz yüzeyli bordürlerle yarım daire kemerli bir pano teşkil edilmiştir. Panonun alt kısmında yatay ince bordürlerle sınırlanan üç satırlık kitabe lev-

hası; üst kısmında ise stilize bir yıldız ile karşılıklı birer hilâl kabartması yer alır. Kemerin iki yanında simetrik birer bitkisel bezeme görülür. Ayçiçeğine benzeyen motif; ince uzun bir dal ile dalın iki tarafında dörder sıra yaprak ve en üstte de dairevi hatlı çiçekten oluşmaktadır.

Ayna taşının alt kısmında bugün kullanılmayan bir boru vardır. Çeşme, yol kotunun altında kaldığından teknesi gömülmüş vaziyettedir. Cephe tamamen beyaz badanalıdır.

DEĞERLENDİRME

İnebolu'daki araştırmalar sonucu, tamamı Osmanlı dönemine ait 24 adet çeşme tespit edilmiştir. Onyediyedi adet çeşmenin kitabesi mevcuttur ve tarihleri belirlenebilmektedir, ancak yedi tanesinde kitabe bulunmadığından malzeme, cephe özellikleri, kemer biçimleri ve süsleme programları dikkate alınarak tarihlendirme yapılmıştır⁷.

Bu kriterler doğrultusunda yaptığımız kronolojiye göre ondördünün 19. yüzyılda, on adedinin de 20. yüzyıl başlarında inşa edildiği anlaşılmaktadır. Dervişzâde Hacı Mustafa Çeşmesi (1803) en erken, Abdullah Efendi Çeşmesi (1914) en geç tarihli eserdir ve dolayısıyla halen mevcut bütün çeşmelerin yaklaşık yüzyıllık bir dönem içerisinde yapıldığı ortaya çıkmaktadır.

Hemen her mahallede karşımıza çıkan eserlerin yirmi tanesi tek cepheli sokak çeşmesidir. Sadece dördü iki cepheye sahiptir. Bunlardan biri meydan (Çinili Camii Çeşmesi), biri cami çeşmesidir (Yukarı Karaca Camii Çeşmesi); diğer ikisi ise cepheleri itibarıyla bir yandan sokağa bir yandan da bahçeye yönelmektedir (Atilla Gürsoy Caddesi I No.lu Çeşme, Su Yolu Sokağı Çeşmesi).

Ana malzeme, kaba yonu ve kesme taştır, ancak küçük haznelilerde⁸ her bir kenar, yekpare ince bloklar halindeki taş levhalardan inşa edilmiştir. Kaba yonu veya kesme taş örgülü gövdelerin ön yüzlerinde de yine yekpare blok taşlar kullanılmıştır.

⁷ Mimari ve süsleme özelliklerine göre altı adet çeşme (Çinili C. Çeşmesi, Karadeniz Mahallesi C. Çeşmesi, M. Sabri Caddesi I-III No.lu Çeşmeler, Mustafa Kemal Paşa I ve II No.lu Çeşmeler), 19. yüzyıl sonlarına; bir çeşme (Atilla Gürsoy Caddesi I No.lu Çeşme) ise 20. yüzyıl başlarına tarihlendirilmiştir.

⁸ Eyüpzâde Mehmet Efendi Evi, İsmet Paşa Caddesi II-III No.lu, Nuh Bey, M. Sabri Caddesi I-III No.lu, Mustafa Kemal Paşa Caddesi I-II No.lu, Gülsüm Hanım, Atilla Gürsoy Caddesi I-II No.lu Çeşmeleri.

İnebolu Çeşmeleri, Anadolu'nun diğer yerleşme bölgelerinde de ağırlık kazandığı gibi çoğunlukla bir sokak veya avlu duvarına bitişik yapılmıştır⁹. Nitekim yirmidört çeşmeden ondokuzu¹⁰ sokak veya avlu, biri¹¹ cami duvarına bitişik, bir tanesi¹² pencere açıklığına yerleştirilmiş, üçü¹³ ise bağımsız konumdadır.

Ön cepheler, esas itibarıyla boyuna dikdörtgen birer ayna taşı yerleştirilmek suretiyle şekillendirilirken¹⁴, altı adet çeşme¹⁵ enine dikdörtgen, üç adet çeşme¹⁶ ise kare biçimi birer cepheye sahiptir.

İnebolu çeşmelerinde dikkat çeken en önemli özellik süsleme programlarında karşımıza çıkar. Cephe yüzeyleri, dekoratif amaçla yapılmış sathi derinlikteki sivri¹⁷, yarım daire¹⁸, “C-S” kavisli¹⁹, kaş²⁰, at nalı²¹ kemerlerle hareketlendirilmiştir. Sadece Dervişzâde Hacı Mustafa ve Hamidiye Çeşmesi'nin kemerleri niş biçiminde biraz daha derincedir. Mimari öge olarak kemer ve nişlerden başka sütünceler de görülmektedir. Hamidiye Çeşmesi ve Karadeniz Mahallesi Çeşmesi'nde kemerler başlıklı sütüncelere oturur. Hacı Altmışdörtöğlü Salih Çeşmesi ve

⁹ Çeşmelerin yer, konum ve kütleli özelliklerine göre yapılmış başlıca sınıflandırılmalar için bkz., Aytöre, a.g.m., s.57-68; Önge, a.g.e., s.14 vd.; A. Ödekan, “Kent İçi Çeşme Tasarımında Tipolojik Çözümleme”, *Semavi Eyice'ye Armağan*, İstanbul Yazıları, İstanbul 1992, s.281-297.

¹⁰ Dervişzâde Hacı Mustafa, Hacı Altmışdörtöğlü Salih, Yukarı Karaca Camii, Karadeniz Mahallesi Camii, Cünürye Camii, Hacı Seyyid Ali Ağa, Atilla Gürsoy Caddesi I-II No.lu, Su Yolu Sokağı, Nuh Bey, Gülsüm Hanım, İsmet Paşa Caddesi I, II, III No.lu, Abdullah Efendi, Eyüpzâde Mehmet Efendi Evi, M.K. Paşa Cad. I No.lu, M. Sabri Cad. I-III No.lu Çeşmeleri.

¹¹ Hamidiye Çeşmesi.

¹² Çarşı Çeşmesi.

¹³ Çinili Camii Çeşmesi, Hamdi Reis Sokağı Çeşmesi, Mustafa Kemal Paşa Caddesi II No.lu Çeşme.

¹⁴ Dervişzâde Hacı Mustafa Çeşmesi, Hamdi Reis Sokağı Çeşmesi, Hamidiye Çeşmesi, Yukarı Karaca C. Çeşmesi, Cünürye C. Çeşmesi, Çinili C. Çeşmesi, M. Sabri Caddesi II ve III No.lu Çeşme, Mustafa Kemal Paşa Caddesi I-II No.lu Çeşme, Hacı Altmışdörtöğlü Salih Çeşmesi, Hacı Seyyid Ali Ağa Çeşmesi, İsmet Paşa Caddesi II No.lu Çeşme, Su Yolu Sokağı Çeşmesi, Çarşı Çeşmesi, Abdullah Efendi Çeşmesi.

¹⁵ Eyüpzâde Mehmet Efendi Evi Çeşmesi, Nuh Bey Çeşmesi, Karadeniz Mahallesi C. Çeşmesi, M. Sabri Caddesi I No.lu Çeşme, Gülsüm Hanım Çeşmesi, Atilla Gürsoy Caddesi I No.lu Çeşme.

¹⁶ İsmet Paşa Caddesi I ve III No.lu Çeşme, Atilla Gürsoy Caddesi II No.lu Çeşme.

¹⁷ Yukarı Karaca C. Çeşmesi, Hacı Seyyid Ali Ağa Çeşmesi.

¹⁸ İsmet Paşa Caddesi I, III No.lu Çeşmeler, M. Sabri Caddesi II No.lu Çeşme, Abdullah Efendi Çeşmesi.

¹⁹ Eyüpzâde Mehmet Efendi Evi Çeşmesi, M. Sabri Caddesi III No.lu Çeşme, Hacı Seyyid Ali Ağa Çeşmesi.

²⁰ İsmet Paşa Caddesi I-II No.lu Çeşmeler, Nuh Bey Çeşmesi, Karadeniz Mahallesi C. Çeşmesi, Hacı Altmışdörtöğlü Salih Çeşmesi, Atilla Gürsoy Caddesi I No.lu Çeşme, Su Yolu Sokağı Çeşmesi, Çarşı Çeşmesi, Yukarı Karaca C. Çeşmesi, Cünürye C. Çeşmesi.

²¹ Eyüpzâde Mehmet Efendi Evi Çeşmesi.

M. Sabri Caddesi III No.lu Çeşme'de sütunceler, yanlarda cepheyi sınırlandıracak şekilde yerleştirilmiştir. Bunlardan başka Yukarı Karaca Camii Çeşmesi, Çinili Camii Çeşmesi, Eyüpzâde Mehmet Efendi Evi Çeşmesi ve M. K. Paşa Caddesi I-II No.lu Çeşme'de görülen sütunceler yine dekoratif amaçlı birer unsurdur.

Gülçe, selvi, ayçiçeği, dal, yaprak gibi bitkisel; ibrik, sürahi, vazo, saksı, at nalı, yelpaze gibi nesnel; kare, dikdörtgen, daire, baklava dilimi gibi geometrik bezemelerin yanı sıra ay-yıldız, güneş gibi semboller ve kemer, sütunce, kubbe gibi mimari öğelerin çeşme cephelerini süslediğini görmekteyiz.

Su Yolu Sokağı Çeşmesi, Eyüpzâde Mehmet Efendi Evi Çeşmesi, M. Sabri Caddesi II No.lu Çeşme (Küçük hazneli) ve M. Sabri Caddesi III No.lu Çeşme'de görülen selvi ağacı²² tasvirleri, mezar taşları gibi çeşme mimarisinde de çok sık rastladığımız bir motiftir. Özellikle 17.-18. yüzyıl İstanbul çeşmelerinde büyük bir beğeni ile kullanılmıştır²³. İnebolu çeşmelerinde görülen selvi motifleri, bu beğenin taşradaki uzantısı olması bakımından önem taşımaktadır.

Abdullah Efendi Çeşmesi ve İsmet Paşa Caddesi I No.lu Çeşme'deki ayçiçeği motifleri ise ender görülen bezeme unsurlarıdır.

Bunların dışında dal, yaprak ve gülçeler yine çeşmelerde sıkça karşılaşılan bezeme türleridir.

İnebolu Çeşmelerindeki vazo ve saksıdan çıkan çiçek motifleri de ayrı bir değer arz etmektedir. Nuh Bey Çeşmesi'nde yüksek kaideli, gövdesi dilimli vazo sade olarak işlenirken Cünürye Camii Çeşmesi ve Atilla Gürsoy Caddesi II No.lu Çeşme'de vazunun yerini saksılar almakta ve çiçekler saksılardan çıkmaktadır. Motifler natüralist bir üslupla işlenmiştir. Bu tasvirlerin en güzel örneklerine yine İstanbul çeşmelerinde²⁴ rastlamaktayız. Ancak bunlarda saksı yerine vazodan çıkan çiçekler görülmektedir.

Hacı Altmışdörtöğlü Salih Çeşmesi'ndeki sürahi ve Atilla Gürsoy Caddesi II No.lu Çeşme'deki ibrik motifleri de ilgi çekici özelliktedir. Çeşmelerde nadiren kullanılan bu motiflerde genellikle kıvrımlı bir kulp vardır. Ancak söz konusu iki çeşmede yer alan ibrik ve sürahiler kulpsuz, dilimli-bölmeli gövdeleriyle farklı bir görünüm arz etmektedir. İbrik tasvirinin benzerlerine Manisa Taşçılar Mescidi

²² Selvi motifinin antik devirlerden başlayarak günümüze kadar kullanıldığı yerler, çeşitleri, örnekleri ve yüklendiği anlamlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., C. Çulpan, *Serviler*, I-II, İstanbul 1961.

²³ Çeşitli selvi tasvirleriyle bezenmiş İstanbul çeşmeleri hakkında bilgi ve resim için bkz., 3. dipnotta zikrettiğimiz çalışmalar.

²⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi ve resim için bkz., Barişta, *Bereketzade Çeşmesi*... s.55-70; aynı yazar, *Beyoğlu Cihetindeki*..., s.78-84; aynı yazar, *Azapkapı Saliha Sultan Çeşmesi*... s.101-109.

Çeşmesi (1799-1800)²⁵, Ayaş Çarşısı Çeşmesi (1812)²⁶, Şebinkarahisar Alay Çeşmesi (1875)²⁷, Zeytinliova Kara Osman-Oğlu sivil yapılar grubu çeşmesi (1889)²⁸ gibi farklı bölgelerdeki çeşmelerde de rastlanmaktadır.

M. Sabri Caddesi II No.lu Çeşme'de at nalına benzeyen motif de son derece dikkat çekicidir. At nalı, Anadolu'da ev ve konakların cephelerinde, kapılarında nazarlık-uğur gibi amaçlarla kullanılmıştır. Dolayısıyla bir çeşmede motif şeklindeki yer alması ilgi çekicidir.

İnebolu Çeşmelerinde göze çarpan önemli bir bezeme türü de ay-yıldız kabartmalarıdır. Toplam yedi adet eserde görülen bu tasvirler, kullanıldığı her çeşmede farklı biçimde ele alınmıştır. Hacı Altmışdörtöğlü Salih Çeşmesi, Cünürye Camii Çeşmesi, Nuh Bey Çeşmesi, İsmet Paşa Caddesi III No.lu Çeşme ve M. Sabri Caddesi II No.lu Çeşmede görülen ay-yıldızlar gerçeğe yakın bir üslupla işlenirken Çarşısı Çeşmesi ve Abdullah Efendi Çeşmesi'ndeki ay-yıldızlar stilize edilerek verilmiştir. Özellikle yıldızlar adeta bir çiçek görünümüne sahiptir. İstanbul Gedik Paşa Canfeda Kadın ve Hazinekar Şevki Nihal Usta Çeşmesi (1780)²⁹, Çengelköy Hatice Hanım Çeşmesi (1825)³⁰, Bostancı II. Mahmud Han Çeşmesi (1831)³¹, Kasım Paşa Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi (1841)³², Çengelköy Yusuf Ziya Paşa Çeşmesi (1863)³³, Draman Halil Bin Abdurrahman Çeşmesi (1895)³⁴, Kasım Paşa Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi (19. yy. sonu)³⁵, Zeytinliova Kara Osman-Oğlu sivil yapılar grubu çeşmesi (1889)³⁶, Ankara Kağmı Pazarı C. Çeşmesi (19. yy. sonu-20. yy. başı) ve Hamidiye Çeşmesi (19. yy. sonu-20. yy. başı)³⁷, Karaman Halil Efendi Çeşmesi ve Demir Çeşme³⁸, Kayseri Şefika Hanım (Lise) Çeşmesi (1919-1921)³⁹, ay-yıldız motiflerinin görüldüğü belli başlı eserlerdir.

²⁵ Acun, *a.g.e.*, s.613, R.480.

²⁶ Çerkez, "Ayaş Yunak ve Çeşmeleri"..., s.209, 382, R.3.

²⁷ Karpuz, *a.g.e.*, s.46, R.22.

²⁸ İ. Kuyulu, *Kara Osman-Oğlu Ailesine Ait Mimari Eserler*, Ankara 1992, s.139, R.134.

²⁹ Tanışık, *a.g.e.*, C.I, s.207; Egemen, *a.g.e.*, s.230.

³⁰ Egemen, *a.g.e.*, s.360.

³¹ Tanışık, *a.g.e.*, C.II, s.429-430; Pilehvarian, *a.g.e.*, s.156-157.

³² Egemen, *a.g.e.*, s.209.

³³ Egemen, *a.g.e.*, s.836.

³⁴ Barışta, *Azapkapı Saliha Sultan Çeşmesi...*, s.86, R.107.

³⁵ Özdeniz, *a.g.e.*, s.100.

³⁶ Kuyulu, *a.g.e.*, s.130, R.125.

³⁷ Aktuna, *a.g.t.*, R.27, Hamidiye Çeşmesi; R.41, Kağmı Pazarı C. Çeşmesi.

³⁸ Denктаş, *Karaman Çeşmeleri...*, s.205.

³⁹ Denктаş, *Kayseri'deki...*, s.134-135, R.125.

Hilâl ya da yıldızın ayrı ayrı kullanımı çok eski tarihlere kadar uzanmakla birlikte, ay-yıldızın bir arada kullanımı III. Selim'le başlamış, II. Mahmut zamanında yaygınlaşarak günümüze ulaşmıştır⁴⁰. Bu açıdan bakıldığında çeşmelerde sembolik amaçla kullanılan ay-yıldızlar ayrı bir değer arz etmektedir.

Bezemelerin önemli bir bölümünü de son derece yüzeysel işlenmiş mimari unsurlar teşkil etmektedir. Bunların büyük çoğunluğu daha önce ele aldığımız dekoratif kemer ve sütüncelerden meydana gelmektedir. Mustafa Kemal Paşa Caddesi II No.lu ongen çeşmenin dördüncü kenarında farklı bir uygulama söz konusudur. Burada sütunlara oturan kubbeli baldaken yapı tasviri İnebolu Çeşmeleri içerisinde ünik bir örnektir.

Geometrik bezemeler arasında en çok kullanılan motif baklava dilimidir. Bunun en güzel örneklerini Yukarı Karaca Camii Çeşmesi kuzey cephesi, M. K. Paşa Caddesi I No.lu Çeşme, M. Sabri Caddesi I (Büyük hazneli) ve III No.lu Çeşmelerin cephelerinde görmekteyiz. Özellikle M. Sabri Caddesi I No.lu Çeşme cephesindeki bordür, baklava dilimlerinden meydana gelen değişik bir uygulamadır. Bu bordürün iç köşelerine yerleştirilmiş çeyrek daire formulu yelpazeler kompozisyonu daha da ilginç kılmaktadır.

İnebolu Çeşmeleri içerisinde farklı bir bezeme de Yukarı Karaca Camii Çeşmesinin batı cephesinde karşımıza çıkar. "S" biçimi dal kıvrımları ile çerçevelenmiş papaz tacı benzeri bir kabartma diğer çeşmelerin hiçbirisinde bulunmamaktadır. Bu da çeşmenin Rumlar tarafından yaptırılmış olmasıyla bağlantılıdır. Çeşme geleneği özellikle Osmanlı dönemi Türk kültürünün şehirlerdeki önemli bir yansımasıdır. Yukarı Karaca Camii Çeşmesi bu geleneğin Hıristiyan ahali tarafından benimsendiğini ve kültürel etkileşimi göstermesi bakımından da önemlidir.

Sonuç itibarıyla İnebolu Çeşmeleri'nin ait oldukları dönemin karakteristik özelliklerini yansıttığı; ancak, yekpare ince blok levna taşlar kullanılarak yapılmış, prizmatik gövdeli küçük birer hazneden müteşekkil örneklerin ise diğer yerleşme merkezlerinde pek sık rastlanmaması nedeniyle ayrı bir yer teşkil ettiği söylenebilir. Hemen her mahallede rastladığımız eserler, İnebolu halkının su ihtiyaçlarını karşılarken bunu bir zevke dönüştürmesini bildiğini de göstermektedir. Özellikle bahçe çeşmeleri ve zengin süsleme programları bunu açıkça ortaya koymaktadır.

Araştırmamız İnebolu çeşmelerinin, mimari ve dekoratif özellikleriyle Anadolu su yapıları içerisinde önemli bir yer teşkil ettiğini fakat, büyük bir kısmının harap vaziyetini ortaya çıkarmıştır. Beklentimiz her biri Türk kültürünün önemli birer temsilcisi niteliğindeki bu eserlerin asli fonksiyonlarına kavuşturularak korunmak ve yaşatılmak suretiyle gelecek kuşaklara aktarılmasının sağlanmasıdır.

⁴⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., F. Kurtoglu, *Türk Bayrağı ve Ay Yıldız*, Ankara 1992, s.111, 120.

Fotoğraf 1 – Derviş Zâde Hacı Mustafa Çeşmesi.

Fotoğraf 2 – Eyüp Zâde Mehmet Efendi Evi Çeşmesi.

Fotoğraf 3 – İsmet Paşa Caddesi 1 No.lu Çeşme

Fotoğraf 4 – Hamdi Reis Sokağı Çeşmesi.

Fotoğraf 5 – Hamidiye Camii Çeşmesi

Fotoğraf 6 – Yukarı Karaca Camii Çeşmesi

Fotoğraf 7 – Cünürye Camii Çeşmesi

Fotoğraf 8 – Nuh Bey Çeşmesi.

Fotoğraf 9 – Çinili Camii Çeşmesi.

Fotoğraf 10 – Karadeniz Mahallesi Camii Çeşmesi.

Fotoğraf 11 – M.Sabri Caddesi I ve II No.lu Çeşmeler

Fotoğraf 12 – M. Sabri Caddesi III. No.lu Çeşme..

Fotoğraf 13 – Mustafa Kemal Paşa Caddesi I No.lu Çeşme.

Fotoğraf 14 – Mustafa Kemal Paşa Caddesi II No.lu Çeşme.

Fotoğraf 15 – Hacı Altmışdörtöglü Salih Çeşmesi.

Fotoğraf 16 – Hacı Seyyid Ali Ağa Çeşmesi

Fotoğraf 17 – Gülsüm Hanım Çeşmesi.

Fotoğraf 18 – Atilla Gürsoy Caddesi I No.lu Çeşme.

Fotoğraf 19 – İsmet Paşa Caddesi II No.lu Çeşme.

Fotoğraf 20 – Su Yolu Sokağı Çeşmesi.

Fotoğraf 21 – Çarşı Çeşmesi.

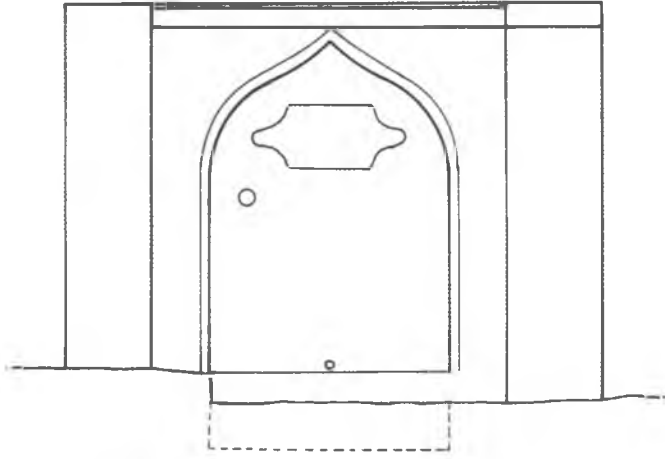
Fotoğraf 22 – Atilla Gürsoy Caddesi II No.lu Çeşme.

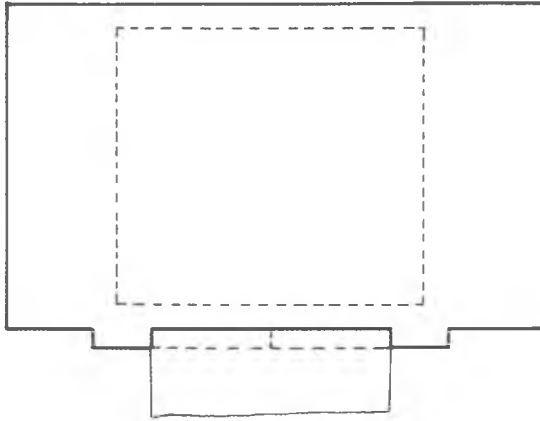
Fotoğraf 23 – İsmet Paşa Caddesi III No.lu Çeşme.

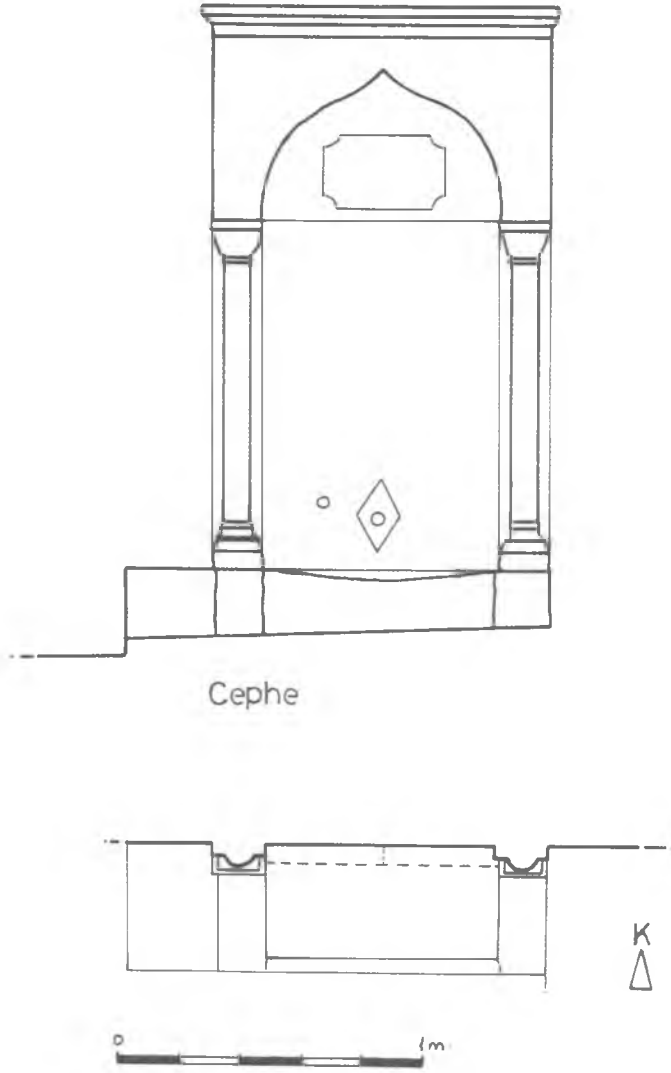
Fotoğraf 24 – Abdullah Efendi Çeşmesi.

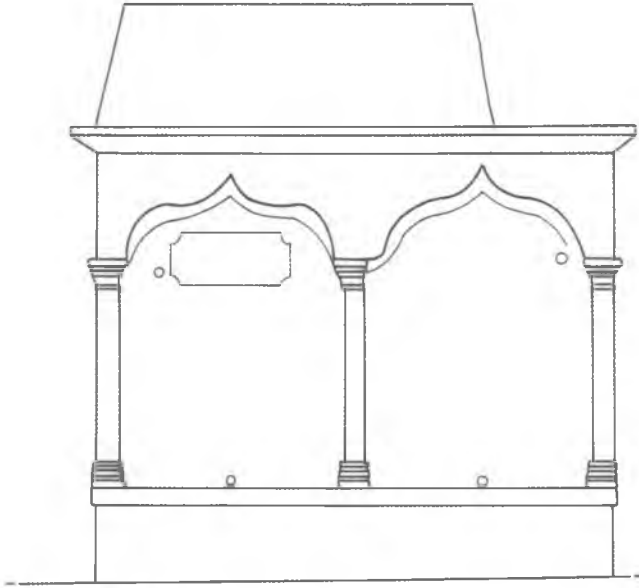
Cephe

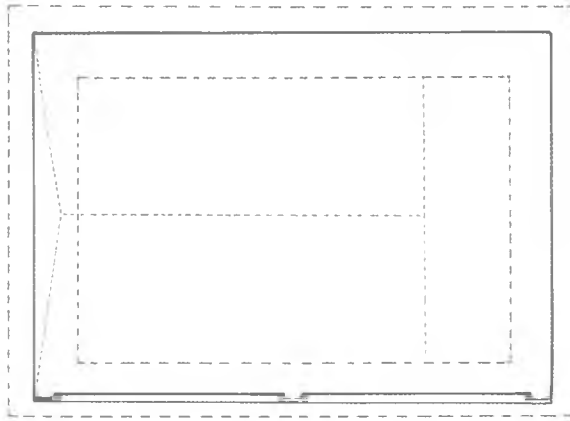
Çizim 1 - Derviş Zade Hacı Mustafa Çeşmesi Planı

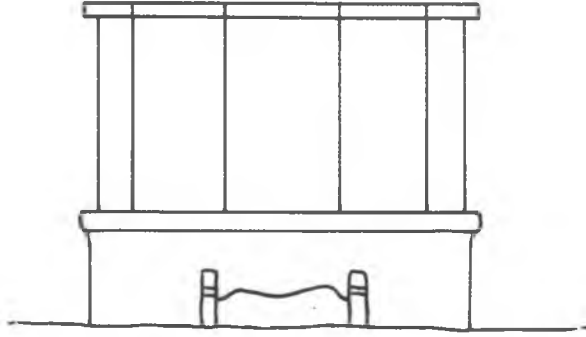
Çizim 2 – Hamidiye Camii Çeşmesi Planı

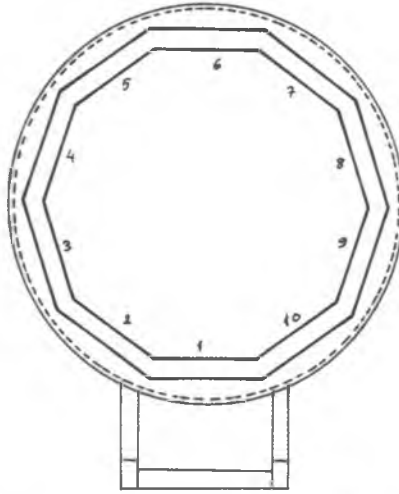
Cephe

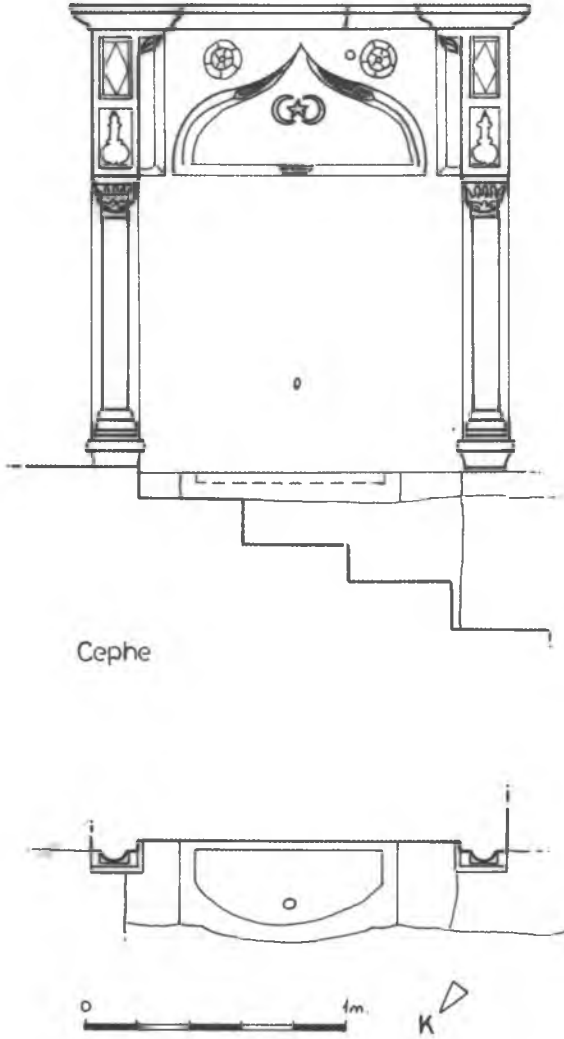
Çizim 3 – Karadeniz Mahallesi Camii Çeşmesi Planı

Cephe

Çizim 4 – Mustafa Kemal Paşa Caddesi II No'lu Çeşme Planı

Çizim 5 – Hacı Altmışdörtöglü Salih Çeşmesi Planı

